

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Katedra psychologie

FILOZOFICKÁ FAKULTA
UNIVERZITY KARLOVY
V PRAZE

Bakalářská práce

Iveta Štěrbová

Sourozenecké vztahy

Vztahy mezi vlastními sourozenci vyrůstajícími v téže rodině

Sibling Relationships

Relationships between Siblings Growing Up in the Same Family

Praha, 2016

Vedoucí práce: doc. PhDr. Ilona Gillernová, CSc.

Na tomto místě bych ráda poděkovala doc. PhDr. Iloně Gillernové, CSc. nejen za čas, který mi věnovala, cenné podněty a rady plné inspirace, ale především za vřelý přístup a ochotu a také celé své rodině a nejbližším za podporu v posledních měsících i během celé doby studia.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 20. 4. 2016

.....

Iveta Štěrbová

Abstrakt:

Tato bakalářská práce se zabývá tematikou sourozeneckých vztahů mezi dětmi v období dětství a dospívání až rané dospělosti, které vyrůstají v jedné rodině. Zvláštní důraz je kladen na charakteristické znaky interakce mezi sourozenci, jako jsou vřelost a důvěrnost, relativní status a moc, konflikt a rivalita, a jejich souvislosti a dopady na vnímanou kvalitu vazby mezi bratry a sestrami i fungování vztahů mimo rodinné prostředí. V návrhu empirického šetření je předložen projekt kvantitativní replikační studie zaměřené na rozdílnou percepci výchovného stylu rodičů vůči sourozencům, která je interpretována s ohledem na prožívání rivality a žárlivosti mezi bratry a sestrami.

Klíčová slova:

sourozenecký vztah, bratři a sestry, rodiče, konflikt, rivalita

Abstract:

The bachelor thesis concerns with sibling relationships between children growing up in the same family during childhood, adolescence and early adulthood. Particular emphasis is placed on the distinctive characteristics of the interactions between siblings, such as warmth and closeness, relative status and power, conflict and rivalry, and their impact on the perceived quality of the bond between brothers and sisters and the functioning of the relationships outside the family. Presented proposal of the empirical investigation is a quantitative replication study focused on a different perception of the parental treatment toward siblings, which is interpreted in the light of the experience of rivalry and jealousy between brothers and sisters.

Keywords:

sibling relationship, brothers and sisters, parents, conflict, rivalry

Obsah

Úvod	7
1. Literárně přehledová část.....	10
1.1 Rodina a rodinné zázemí	10
1.2 Počátky studia sourozeneckých vztahů	12
1.3 Charakteristické znaky sourozeneckých vztahů a jejich souvislosti	13
1.4 Typologie sourozeneckých vztahů	26
2. Návrh empirického šetření.....	31
2.2 Formulace výzkumných hypotéz.....	31
2.3 Parametry výzkumného vzorku	32
2.4 Použité metody	33
2.5 Průběh sběru dat	34
2.6 Statistické zpracování dat	35
3. Potenciální limity výzkumu a diskuze.....	36
Závěr	38
Seznam použité literatury	40

Úvod

Sourozenecká skupina jako společenství všech bratrů a sester v rámci rodiny představuje významnou součást rodinného systému. Bratři a sestry spolu tráví velké množství času a vzájemně zásadním způsobem ovlivňují nejen průběh socializačního procesu jeden druhého. Sourozenci jsou pro dítě prvními reprezentanty vrstevnické skupiny, přičemž jejich společné soužití umožňuje dítěti především v raném období vývoje přenést zkušenosti získané ve vztahu s rodiči na širší okolí a ověřovat účinnost získaných dovedností i v kontextu rozdílného postavení. Představují taktéž další zdroj sociální zkušenosti. Dítě se v tu chvíli ocitá v jiné pozici než při komunikaci s rodiči a dalšími dospělými osobami, získává poznatky o interakci s jedinci podobného věku, učí se s nimi vycházet, kooperovat a respektovat je. Starší sourozenci rovněž mohou v některých případech do jisté míry převzít roli rodiče a stát se pro později narozené dítě „důležitým dospělým“, může být mladšímu učitelem, přítelem, někým, komu se chce podobat, nebo naopak se od něj chtít odlišit, jak jen to je možné.

Vyrůstání a dospívání po boku přinejmenším jednoho sourozence zůstává stále zkušeností, kterou si během života projde velká část jedinců, a jde o zkušenost zcela specifickou mezi ostatními (nejen rodinnými) vztahy. Sourozence si jako třeba přátele či partnera osoba nevybírá, pouto s bratrem či sestrou není získané, ale dané vrozenými příbuzenskými vazbami. Ačkoliv si sourozenci nemusí být nutně blízcí a udržovat těsný kontakt, vztah jako takový mezi nimi nikdy nezanikne, a proto má potenciál být tím nejdelším v životech obou zainteresovaných jedinců. Mezi dalšími rodinnými vztahy je taktéž ten mezi bratry a sestrami pravděpodobně ten vůbec nejdynamičtější. Přestože i vazba mezi rodičem a jeho potomkem se s postupem času, jak jedinec roste a vyžívá, vyvíjí a modifikuje, jsou to interakce dětí v rodině, které s rostoucím věkem a vlastně během celého života sourozenců prochází největšími proměnami.

Předložená bakalářská práce si především klade za cíl postihnout specifika tohoto unikátního pouta v rámci rodinného systému, a to zejména v dětství a během období dospívání vzhledem k tomu, že toto časové rozmezí je vnímáno jako stěžejní pro vývoj jedince a proces jeho začleňování do společnosti. Práce se zaměřuje na skupinu vlastních sourozenců, kteří vyrůstají v původní rodině s oběma biologickými rodiči a nejsou ani jeden zatíženi tělesnými nebo psychickými problémy.

Sourozenecké vztahy nelze zkoumat izolovaně bez přihlédnutí k celkové rodinné situaci dětí, a proto je do práce jako první zahrnuta i podkapitola naznačující působení rodinného prostředí na vývoj jedince (**1.1 Rodina a rodinné zázemí**). Dále následuje část **Počátky studia sourozeneckých vztahů**, která se ve stručnosti věnuje historickému směřování studia interakce bratrů a sester, a to především s důrazem na sourozenecké konstelace dané pořadím narození dětí, jak je popisuje Adler (1999). Stěžejní část práce a její jádro se nachází v následující podkapitole (**1.3 Charakteristické znaky sourozeneckých vztahů a jejich souvislosti**), která vymezuje typické atributy sourozeneckých vztahů, jako jsou vřelost a důvěrnost, relativní status a moc, konflikt a rivalita mezi dětmi v jedné rodině (Furman & Buhrmester, 1985b). Dále se v tomto úseku autorka snaží postihnout jejich souvislosti a dopady na povahu a kvalitu interakce mezi sourozenci či jejich případné důsledky pro vztahy jedince i mimo rodinné prostředí. Na samotný závěr Literárně přehledové části této práce je zařazena podkapitola uvádějící některé kategorizace sourozeneckých vazeb jako jistý pokus o integraci poznatků o různorodých interakcích mezi bratry a sestrami uvedených dříve (**1.4 Typologie sourozeneckých vztahů**).

V kapitole **Návrh empirického šetření** autorka práce vychází z oblastí rozebíraných v rámci Literárně přehledové části, konkrétně pak z poznatků získaných ohledně sourozenecké rivality, potažmo žárlivosti mezi bratry a sestrami. Předkládá zde projekt kvantitativního šetření, které do jisté míry vychází z výzkumu Foučkové realizovaného v rámci její diplomové práce obhájené v roce 1988 na Katedře psychologie Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Jelikož tento výzkum byl realizován bezmála před 30 lety, autorka předložené práce doporučuje ověření platnosti jeho výsledků v současném socio-kulturně-společenském kontextu.

Bakalářská práce je zakončena kapitolou **Potenciální limity výzkumu a diskuze**, která se zabývá otázkou nejen problematických oblastí předloženého projektu a jejich ošetřením, ale v podstatě úskalími studia sourozeneckých vztahů jako takových.

Ačkoliv sourozenci sehrávají v životě jedince významnou roli, povaha interakce bratrů a sester a jejich vzájemné působení na vývoj jeden druhého jsou stále v rámci výzkumu českého i světového relativně opomíjeny a zastíněny vztahem s rodiči, dalšími pečujícími osobami, přáteli a vrstevníky či působením institucí jako například škola. Na

rozdíl od toho je cílem této bakalářské práce postihnout specifické rysy výhradně pouta dvou sourozenců.

1. Literárně přehledová část

1.1 Rodina a rodinné zázemí

Jako charakteristická primární malá skupina představuje rodina nenahraditelné životní prostředí. Mimo příbuzenské vazby, aspekty vzájemnosti a odpovědnosti, jsou to pak především láska a intimita mezi rodinnými příslušníky, které jsou považovány za integrující faktory rodinného života (Giddens, 2013; Hartl, 2004; Nakonečný, 2009).

Interakce mezi jednotlivými členy rodiny je nevyhnutelná, jedinci na sebe vzájemně působí a často i nevědomě se jeden druhému přizpůsobují. Rodina má sloužit jako zdroj bezpečí a jistoty a nejen rodičovské chování a jednání zásadním způsobem modifikuje základní postoj dítěte vůči světu. Jde o prostředí, které jedinci umožňuje nalézat v ostatních členech zájem a oporu, ztotožňovat se s nimi, ale zároveň mu dává svobodu a prostor pro nezávislé myšlení a hodnocení a osobní zodpovědnost, aby tak vytvářel a zachovával svou vlastní identitu. Život v rodině se z tohoto úhlu pohledu neustále pohybuje mezi póly sdílení a osobního soukromí (Matoušek, 1997; Vágnerová, 2005).

Kromě mnohých významných společenských funkcí ve smyslu plození dalších generací a hospodářské aktivity představuje rodina univerzální socializační prostředí, kde se už od prvních měsíců života dítěte uskutečňuje jeho primární socializace. Z pozice základního nositele kultury předává dítěti normy a hodnoty dané společností. Je to prostor, který poskytuje jedinci základní zkušenosti, jež určují, jakým způsobem bude rozumět informacím z vnějšího prostředí a jakým způsobem je bude dále zpracovávat a reagovat na ně. Dítě si zde osvojí model vnímání a interpretace sociální reality a vzorce chování v konkrétních situacích, včetně odhadování a předvídání citového aspektu vztahů a adekvátního projevování emocí (Langmeier & Krejčířová, 2006; Vágnerová, 2005).

Mimo to rodina všem svým členům bez ohledu na jejich věk a bez toho, aby se tak dělo na úkor ostatních, poskytuje emoční uspokojení vyplývající z naplnění „*potřeby zázemí, bezvýhradného přijímání, podpory a pomoci, potřeby klidu a uvolnění, potřeby sdílení zážitků, společné historie, společných rituálů, potřeby známosti, důvěrnosti, potřeby společných perspektiv a plánů, potřeby vztažnosti sebe k něčemu trvalému, jistému, nerecipročnímu*“ (Šulová in Výrost & Slaměník, 1998).

Nepochybně nelze popřít význam přítomnosti samotné rodičovské dvojice pro vývoj psychiky dítěte. Ačkoliv jsou i děti velmi raného věku do značné míry schopné přizpůsobit se méně příznivým podmínkám rodinného prostředí, absence a následné nahrazování rodičů zejména v prvních fázích vývoje jej nepochybně komplikuje, což jen podtrhuje nezastupitelnost rodičovské dyády jako takové (Šulová, 2010). V průběhu přirozených aktivit typických pro rodinné soužití má dítě možnost sledovat komplementární model dvou pohlaví včetně specifík jejich rolí. Potomci přirozeně projevují zájem o chování rodičů vůči sobě – to, jak standardním způsobem probíhá jejich vzájemná interakce, jak spolu komunikují, jakými cestami si projevují něžné city a náklonnost či jakým způsobem se hádají a následně usmířují (Šulová, 2010).

V této souvislosti je na místě podotknout, že nejen děti v optimálním případě profitují ze života v rodinném prostředí. Jak podotýká Matějček, i dítě má pro rodiče a potažmo celý rodinný systém nemalou hodnotu a taktéž zprostředkovává uspokojení duševních potřeb. Představuje pro rodiče zdroj stimulace, „*přináší jim nové poznatky a zkušenosti, smysl života, citovou vázanost, společenský status, výhled do budoucna*“ (Matějček, 1992, s. 41).

Ani na sourozenecké vztahy nelze nahlížet zcela izolovaně, ale vždy je třeba studovat je z perspektivy celého rodinného systému. V některých případech (například v neindustriálních zemích nebo některých problémových či dysfunkčních rodinách) je i stále relativně běžné, že starší děti mohou do jisté míry převzít zodpovědnost za péči o mladší sourozence a zastávat tak roli náhradních rodičů. V tu chvíli však mezi nimi již nepřevládají aktivity herního charakteru, ale interakce mezi nimi nabývá spíše podoby vztahu mezi dětmi a rodiči.

Valleau, Bergner a Horton v této souvislosti dokonce poukazují na možné negativní dopady vysokého stupně **parentifikace**, kdy jsou děti nadměrně a neúměrně svému věku nuceny převzít rodičovskou roli. Na základě rozboru dat získaných od 208 vysokoškolských studentek, které vypracovaly škálu parentifikace (*The Parentification Scale*; Mika, Bergner & Baum, 1987) a dotazník syndromu pečovatele vytvořený pro účely dané studie (*The Caretaker Syndrome Survey*), empiricky autoři potvrdili dlouhodobá klinická pozorování odborníků, že s mírou parentifikace během dětství a dospívání, roste i míra syndromu pečovatele v dospělosti. Jedinec si za takové situace osvojí trvalý a vše prostupující vzor chování, pro nějž je typické, že osoba v rámci

mezilidských vztahů aktivně přebírá roli, která je spojená až s přehnanou péčí o druhé, a to dokonce do té míry, že může přehlížet své vlastní potřeby a problémy (Valleau, Bergner a Horton, 1995).

Howe a Recchia pojmenovávají dva obecné typy sociální výměny mezi sourozenci, a to reciproční a komplementární. Pro reciproční interakce bratrů a sester jsou běžné rovnocenné, vzájemné výměny typické například pro hru nebo hádku. Naproti tomu komplementární interakce jsou charakteristické svou hierarchičností a relativní asymetrií postavení jedinců a jedná se tedy kupříkladu o situace učení nebo právě péče o sourozence (Howe & Recchia, 2005).

Ačkoliv z výše uvedeného vyplývá, že především v dětském věku tráví jedinci se sourozenci relativně velké množství času, jejich vztah není determinován pouze frekvencí vzájemného kontaktu, ale také jeho kvalitou. Sourozenská skupina tvoří nedílnou součást života jedince a soužití s bratry a sestrami především v raných fázích vývoje slouží dítěti zejména jako alternativní zdroj sociální zkušenosti. Ve vztahu se sourozencem si může dítě ověřit účinnost svých sociálních zkušeností a dovedností naučených ve vztahu s rodiči, a to v odlišném kontextu vrstevnického postavení (Vágnerová, 2005). Dítě se interakcí se sourozencem učí solidaritě, formuje se u něj role partnera, kterou bude v budoucnu dále rozvíjet ve vztazích se spolužáky a později kolegy, přáteli a životním partnerem (Matoušek, 1997).

1.2 Počátky studia sourozenských vztahů

Začátky zkoumání vztahů mezi dětmi v rodině se váží především ke studiu sourozenských konstelací. V této souvislosti již v roce 1874 upozornil Galton na nezvykle vysoký počet prvorozených dětí mezi britskými vědci. Jako jeden z prvních však problematiku sourozenských vztahů detailněji otevřel až klasik psychologie Adler (1999), který charakterizoval tendence osob ke specifickému prožívání a chování v závislosti na pořadí jejich narození. Prvorozené dítě je zpočátku svého života jedináček, který vyrůstá ve středu pozornosti rodičů a ostatních členů širší rodiny, o jejichž zájem a péči se nemusí s nikým dalším dělit. Narození sourozence pak pro něj znamená „sesazení z trůnu“, tedy jakousi osobní tragédii ve smyslu ztráty této výsadní pozice a moci. Taktéž druhorozený zaujímá dle Adlera osobité postavení vzhledem k tomu, že nad sebou má vždy někoho, kdo mu nastavuje laťku a udává tempo. Mimo to obvykle nezastává tak konzervativní názory jako starší sourozenec, má spíše rebelskou

povahu a sklon neuznávat autority. Nejmladší dítě v rodině se poté těší privilegiu, že není o svou pozici nikdy připraveno. Adler se domnívá, že i díky této výhodě se nejpozději narození vyvíjejí nejlépe, protože zároveň stejně jako druhorození mají spousty energie a nad sebou někoho, koho se mohou snažit překonat. Benjamínci se také dle něj musí vždy lišit od zbytku rodiny a vydávat se v životě rozdílnou cestou. Obdobně se Adler snaží vymezit podmínky, za kterých i dítě, jež má sourozence, může nabývat rysů jedináčka, a postihnout taktéž jisté zvláštnosti vývoje dětí v závislosti na jejich pohlaví a postavení v sourozenecké skupině (Adler, 1999).

Na Adlera navázala řada dalších autorů, kteří nabídli obdobné typologie sourozeneckých konstelací (například Leman, 2012; Novák, 2007; Toman, 1993). Kromě toho teorie rakouského psychologa inspirovala rozsáhlý výzkum v oblasti působení pořadí narození na osobnost a různé aspekty života jedince, ačkoliv výsledky těchto studií ne v každém případě podporují Adlerova tvrzení a poskytují spíše nejednoznačné až rozporuplné výstupy (Eckstein & Kaufman, 2012; Eckstein et al., 2010; Ernst & Angst, 2012).

Vlivem tohoto rozčarování se pozornost odborníků přibližně od 80. let minulého století přesunula ke studiu kvalitativních aspektů sourozeneckých vztahů ve smyslu jejich charakteristických atributů, jako jsou například vřelost a loajalita či naopak spory a rivalita mezi bratry a sestrami, dále k identifikaci proměnných, které mohou mít vliv na povahu sourozenecké interakce, a také vzájemnému působení sourozenců na vývoj druhého (McHale, Updegraff & Whiteman, 2012).

1.3 Charakteristické znaky sourozeneckých vztahů a jejich souvislosti

Furman a Buhrmester se v jedné z prvních takových studií zaměřili na to, jak hodnotí děti konkrétní významné vztahy ve své sociální síti z hlediska různých kvalit. 199 jedinců ve věku od 11 do 13 let posuzovalo své vztahy s rodiči, prarodiči, sourozenci, přáteli a učiteli, přičemž se prokázalo, že děti od jednotlivých vztahů očekávají plnění odlišných potřeb. U matek a otců v největší míře vyhledávaly lásku a náklonnost, potvrzení vlastní hodnoty, spolehlivost a instrumentální oporu. Obdobně k prarodičům se obracely zejména pro náklonnost a potvrzení vlastní hodnoty, k učitelům především pak pro instrumentální oporu. Přátelé pro ně představovali největší zdroj pocitu společenství a zároveň společně s matkami dosahovali nejvyššího hodnocení, co se míry důvěrnosti vzájemného pouta týká. Vztahy se sourozenci se pak jeví jako poněkud

paradoxní. Ačkoliv je respondenti označovali jako významný zdroj zabezpečení hned několika sociálních potřeb, taktéž ve vztahu s nimi reportovali nejvíce konfliktů a byli se vztahy se sestrou či bratrem hned po těch s učiteli nejméně spokojeni. Dle autorů tyto rozporné výsledky do jisté míry reflektují ambivalenci sourozeneckých interakcí – důsledkem vrozených příbuzenských vazeb a života ve společné domácnosti pojí bratry a sestry úzký vztah a jsou prakticky v neustálém kontaktu, zrovna proto je však rovněž vysoce pravděpodobné, že se mezi nimi budou vždy v jisté míře objevovat i akty soupeření a konflikty. Právě toto unikátní spojení blízkosti a konfrontace je autory považováno za zdroj jedinečné zkušenosti vztahu se sourozenci, který tak mezi dalšími vztahy s blízkými osobami zaujímá specifické místo (Furman & Buhrmester, 1985a).

V průběhu období dospívání pak dochází k obecnému poklesu v hodnocení většiny kvalit vztahů s významnými druhými, a to včetně sourozenců. K takovému závěru došli o šest let později Clark-Lempers, Lempers a Ho. V jejich studii tři skupiny dospívajících ve věku od 11 až do 19 let o celkovém počtu 1 110 respondentů posuzovaly z hlediska několika charakteristik¹ vztahy se svými rodiči, nejdůležitějším sourozencem, kamarádem stejného pohlaví a učitelem. Co se týká interakce bratrů a sester, nejmladší věková skupina posuzovala jejich vztah ve všech oblastech kromě náklonnosti a důvěrnosti ve vyšších hodnotách než prostřední skupina a mimo aspekt důvěrnosti také než nejstarší kohorta. Prostřední skupina pak reflektovala vyšší hodnoty pro pocit společenství, spolehlivost vztahu a také konflikt, než tak činila skupina nejstarších respondentů (Clark-Lempers, Lempers & Ho, 1991).

Furman a Buhrmester na základě svého následujícího výzkumu určili charakteristické prvky sourozeneckých vztahů. Jako výsledek rozhovorů s 49 dětmi ve věku od 11 do 13 let pojmenovali 15 nejvýznamnějších kvalit² interakce mezi bratry a sestrami. Poté na základě analýzy dat získaných od 198 žáků 5. a 6. tříd vyplněním dotazníku sourozeneckých vztahů (*The Sibling Relationship Questionnaire*), vytvořeným primárně pro účely studie, označili na podkladě těchto vlastností čtyři hlavní faktory:

1. vřelost/důvěrnost (*Warmth/Closeness*),
2. relativní status/moc (*Relative Status/Power*),

¹ Obdiv, náklonnost, pocit společenství, konflikt, instrumentální opora, důvěrnost, péče, spolehlivost vztahu a spokojenost se vztahem.

² Důvěrnost, prosociální chování, společenství, podobnost, péče ze strany sourozence, péče o sourozence, obdiv ze strany sourozence, obdivování sourozence, náklonnost, dominance sourozencem, dominance nad sourozencem, hádky, nesnášenlivost, soutěžení a rodičovská náklonnost.

3. konflikt (*Conflict*),
4. rivalita (*Rivalry*).

Mezi těmito faktory nebyly nalezeny další vztahy, kromě komponent konfliktu a rivality, které vzájemně korelovaly. Mimo to byla signifikantní souvislost zjištěna mezi prvkem relativního statusu/moci a relativním věkem sourozenců, kdy díky svému vyššímu věku mohou starší děti do jisté míry profitovat z poměrně většího množství znalostí a zkušeností v porovnání s později narozeným bratrem nebo sestrou.

Uvedení autoři dále dodávají, že první tři z předložených faktorů byly na základě většiny soudobých zjištění popsány i v rámci interpersonálních vztahů a chování dospělých, ale právě poslední prvek rivality se zdá být specifický pro interakce sourozenců. Bratři a sestry nevyhnutelně sdílejí biologickou a citovou vazbu k rodičům, o jejich pozornost a péči se však musí do jisté míry mezi sebou dělit, přičemž jejich potřeby, zájmy a práva mohou navzájem kolidovat. Jsou to právě tyto okolnosti, které mohou nabývat většího významu v rámci sourozeneckých vztahů než kterýchkoliv jiných. Zároveň však z takového zjištění vyplývá i to, že určitá míra rivality mezi potomky jedné rodiny je běžným jevem (Furman & Buhrmester, 1985b).

Ačkoliv termíny konflikt a rivalita mezi bratry a sestrami mohou být vnímány jako zaměnitelné prvky obecné sourozenecké rivality, Furman s Buhrmesterem je důrazně odlišují. Konflikt dle jejich nahlížení odkazuje k aktivní a otevřené interpersonální výměně ve smyslu hádání se, soutěžení, nepřátelského či panovačného chování vůči druhému, kdežto rivalita se vztahuje spíše ke skrytému osobnímu vnímání jednostranné rodičovské náklonnosti (Furman & Buhrmester, 1985b).

V tomto kontextu je tak rivalita často ztotožňována i se **sourozeneckou žárlivostí**. Ta se projevuje v rámci vztahového trojúhelníku, který zahrnuje jednoho z rodičů jako objekt zájmu a oba sourozence – jednoho v pozici žárlivého jedince a druhého jako jeho rivala o náklonnost a pozornost otce nebo matky. Jednotlivé vazby mezi členy této triády pak na sebe mohou vzájemně působit a jejich percepce jednotlivými členy se může následně odrážet jak v jejich prožívání, tak i chování. Žárlivost proto představuje složitou sociální emoci zahrnující celkem tři komponenty: afektivní, kognitivní a behaviorální. V takovém pojetí žárlivost mezi sourozenci zastupuje spíše celý spletitý komplex emocí, myšlenek a činností, které se vážou ke konkrétním sociálním situacím.

Nelze opomenout, že zásadní roli v prožívání žárlivosti sehrávají i pocity obavy ze ztráty vztahu s milovanou osobou ve prospěch rivala.

Jako zcela nejběžnější konkrétní důvody žárlivosti ve vztahu sourozenců popsaly Thompson a Halberstadt (2008) následující čtyři oblasti:

1. více pozornosti ze strany rodiče, která je věnována sourozenci z důvodu jeho dovedností nebo talentu;
2. protěžování sourozence rodičem během konfliktu mezi bratry a sestrami;
3. větší množství času, které rodič tráví s druhým sourozencem;
4. zvýšená pozornost věnovaná sourozenci, která je projevována prostřednictvím dávání dárek.

Furman a Buhrmester se dále pokusili osvětlit efekt pohlaví respondentů, relativního věku a věkového rozdílu a rovněž velikosti rodiny na povahu interakce mezi dětmi. Mimo jiné tak zjistili, že vřelost a důvěrnost bývá vyšší u dyád stejného pohlaví s nízkým věkovým rozdílem než u sourozenců opačného pohlaví s vyšším věkovým rozdílem. Také jedinci z větších rodin a zároveň tací, které dělí od mladších sourozenců více než čtyři roky, reportují v jejich vztahu vyšší dominaci, než tak činí děti z menších rodin. Dále respondenti reflektují vyšší konfliktovost pro dyády s nižším věkovým rozdílem a konečně mladší sourozenci percipují větší rivalitu, a to především v rámci velkých rodin (Furman & Buhrmester, 1985b).

Povahu vztahu mezi sourozenci v období mladé dospělosti popsali Stocker, Lanthier a Furman na základě výstupů výzkumu podobného designu, jaký měla studie Furmana a Buhrmestera z roku 1985, kterou tak v podstatě rozšířili o další rozměr. Speciálně vyvinutý dotazník sourozeneckých vztahů pro dospělé (*The Adult Sibling Relationship Questionnaire*), do jisté míry čerpající z výše uvedeného dotazníku SRQ (Furman & Buhrmester, 1985b), administrovali dvěma vzorkům amerických vysokoškolských studentů o celkovém počtu 383 dotazovaných. Na základě faktorové analýzy posléze u této skupiny respondentů popsali následující tři nezávislé dimenze vztahu se sourozenci:

1. vřelost,
2. konflikt,
3. rivalita.

Fakt, že mladí dospělí nereflektují ve svých vztazích s bratry a sestrami prvek relativního statusu či moci, jak popisují Furman a Buhrmester (1985b) u mladší věkové skupiny, si autoři vysvětlují tak, že v tomto období jsou vývojové rozdíly mezi nimi již méně zásadní než v dětském věku a jedinci jsou relativně samostatní a kompetentní a nevyžadují tím pádem důkladnější péči nebo dozor. Důsledkem toho předpokládají, že vztahy mezi sourozenci nabývají v této etapě života více rovnocenného charakteru a jejich interakce jsou vřelejšího a méně konfliktního rázu (Stocker, Lanthier & Furman, 1997).

Obdobný trend současně popsali Buhrmester a Furman i u podstatně mladších dětí. V součtu 363 jedinců ve čtyřech věkových kohortách od 8 do 17 let zadali vlastní dotazník SRQ (Furman & Buhrmester, 1985b) a došli k závěru, že se zvyšujícím se věkem jsou interakce dětí v rodině méně asymetrické a jejich postavení je srovnatelnější a vyváženější. Navíc k tomu dodávají, že s tím, jak sourozenci rostou a vyzrávají, je také jejich vztah méně intenzivní, což jen podtrhuje výstupy v textu dříve uvedené studie autorů Clark-Lempers, Lempers a Ho z roku 1991 (Buhrmester & Furman, 1990). Postupem času v období mladé dospělosti spolu sourozenci taktéž tráví obecně méně času a společně se zapojují do menšího počtu aktivit, ve vzájemných interakcích však na druhou stranu reflektují nižší míru konfliktovosti a také rivality a zároveň svůj vztah percipují jako celkově vřelejší (Scharf, Shulman & Avigad-Spitz, 2005).

Do souvislosti s mírou vřelosti vztahu kladou Howe, Aquan-Assee, Bukowski, Lehoux a Rinaldi **emoční pochopení a svěřování** mezi sourozenci. Na relativně malém vzorku 40 žáků 5. a 6. tříd za pomoci SRQ (Furman & Buhrmester, 1985b), adaptovaného obrázkového testu hypotetických vztahů (*The Hypothetical Relationship Picture Task*; Schneider, 1989; Aquan-Assee, 1992) a individuálních interview popsali pozitivní souvislost mezi svěřováním a kladnými pocity doprovázející sdílení a naopak negativní s pocity nedůvěry a vnímaného nedostatku emocionální podpory ze strany bratra nebo sestry (Howe, Aquan-Assee, Bukowski, Lehoux & Rinaldi, 2001).

Nejenže sourozenci mohou jeden pro druhého fungovat jako důvěrník, některé studie (například Luthar, Cicchetti & Becker, 2000; McElwain & Volling, 2005; Pike, Coldwell & Dunn, 2005; Richmond, Stocker & Rienks, 2005) dokonce poukazují na skutečnost, že v jistých případech náročných životních událostí může kvalita vazby mezi bratry a sestrami (a vřelost mezi sourozenci především) představovat významný

protektivní a stabilizační faktor. To naznačuje, že nejen rodiče a další dospělí mohou v rámci rodiny sloužit jako zdroj podpory a útěchy. V tomto kontextu se prokázala také vřelost a pozitivita mezi bratry a sestrami jako jeden z možných ochranných činitelů před internalizujícími (jmenovitě depresivními) symptomy (Gass, Jenkins & Dunn, 2007). Taková souvislost se prokázala především v případech stresových situací, které postihují celý rodinný systém jako například rozvod rodičů, ztráta zaměstnání otce či matky anebo vážná nemoc, či dokonce smrt rodinného příslušníka (Waite, Shanahan, Calkins, Keane & O'Brien, 2011).

Intenzitu vřelosti pouta mezi sourozenci během dětství a dospívání určili Ponzetti Jr. a James také jako jeden z možných prediktorů prožívání pocitů **osamělosti** v období adolescence. U 251 amerických vysokoškolských studentů, kterým administrovali dotazník SRQ (Furman & Buhrmester, 1985b) a UCLA Škálu osamělosti (*The UCLA-R Loneliness Scale*; Russell, Peplau & Cutrona, 1980), zjistili negativní korelace mezi mírou vřelosti vztahu se sourozencem a prožíváním osamělosti a zároveň pozitivní souvislost s dimenzí konfliktu. Ponzetti Jr. a James interpretují tyto výsledky ve světle Bowlbyho teorie attachmentu (Bowlby, 2010), kterou rozšiřují nejen na oblast rané interakce mezi dítětem a matkou či jinou pečující osobou, ale i sféru sociální výměny mezi sourozenci. Mají za to, že dítě, které má v raných etapách vývoje možnost navázat kvalitní vazby s blízkými členy rodiny včetně bratrů a sester, je následně schopno tuto zkušenost přenést i do dalších vztahů, a tak má větší šanci vyhnout se prožívání pocitů osamělosti vymezených jako nespokojenost s vlastní sociální sítí, ať už ve smyslu kvantitativním či kvalitativním (Ponzetti Jr. & James, 1997).

To Sherman, Lansford a Volling nespojují kvalitu sourozeneckého vztahu pouze s prožíváním osamělosti, ale dokonce s celkovým **psychologickým well-being** jedince vymezeným v pojmech sebehodnocení a osamělosti. Duševní pohoda může být kromě jiného saturována právě sociálními vazbami s bratry a sestrami, jak zjistily autorky na vzorku 102 vysokoškolských studentů, kterým také administrovaly UCLA Škálu osamělosti (Russell, Peplau & Cutrona, 1980) a k tomu také Rosenbergovu škálu sebehodnocení (*The Rosenberg self-esteem scale*; Rosenberg, 1962, 1979) a adaptovaný dotazník hodnotící pozitivní aspekty sociálních vztahů (*The Social Provisions Questionnaire*; Carbery & Buhrmester, 1998). Jedinci, kteří se svými sourozenci udržovali harmonické vztahy typické vysokou mírou vřelosti a naopak nízkou konfliktovostí, zároveň vysoko skórovali v rámci hodnocení psychologického well-

being. Naopak respondenti, kteří skórovali nízko v oblasti duševní pohody, percipovali vztahy se svými sourozenci jako netečné charakteristické jak nízkou vřelostí, tak i konfliktovostí (Sherman, Lansford & Volling, 2006).

Rinaldi a Howe dále popsaly pozitivní souvislost mezi vřelostí vztahu sourozenců a prosociálním chováním a konstruktivním **řešením konfliktů**, jako jsou vyjednávání, spolupráce na řešení či hledání kompromisu. Konflikt je nevyhnutelná součást každodenního života (sourozenecké interakce nevyjímaje), která navíc může poskytovat prostor pro růst jedince. V rámci vztahu sourozenců mohou neshody během dospívání plnit různé funkce včetně posilování rodinných pravidel a vytyčení interpersonálních hranic (Raffaelli, 1992). Jako hlavní dvě oblasti sporů mezi dospívajícími dětmi v rodině určily Campione-Barr a Smetana (2010) konflikty týkající se rovnosti a spravedlnosti a rozpory ohledně osobního prostoru jedince. Nejde však pouze o samotnou frekvenci výskytu rozporů či předmět sporu mezi dětmi v rodině (například Dunn & Munn, 1987; Shantz, 1987), ale právě o strategie zvládání neshod, které pravděpodobně souvisí s kvalitou vazby mezi bratry a sestrami.

Rinaldi a Howe administrovaly 34 sourozeneckým dvojicím školního věku dotazník SRQ (Furman & Buhrmester, 1985b) a vedly s nimi rozhovor o strategiích zvládání sourozeneckého konfliktu (*The Sibling Conflict Strategies Interview*; Rinaldi, 1995). Jedinci, kteří zmiňovali ve vztahu větší množství destruktivních konfliktů, taktéž reflektovali více negativismu v rámci interakce se sourozencem. Pozitivní korelaci dále Rinaldi a Howe popsaly mezi frekvencí konfliktu jako takového a destruktivními strategiemi jejich zvládání, jako jsou nátlak, manipulace nebo celkové vyhýbání se řešení nastalé situace (Rinaldi & Howe, 1998).

Navazujícím výzkumem dále poukázaly Howe, Rinaldi, Jennings a Petrakos (2002) na fakt, že sourozenci s ohledem na kontext sporu prokazují flexibilitu při volbě mezi konstruktivním nebo destruktivním hledáním řešení či pasivním přístupem k neshodě.

Řada autorů včetně Perlmana, Garfinkela a Turrell zdůrazňují působení rodinného prostředí na obecnou **dovednost zvládat konflikty**. Výstupy jejich bádání napovídají, že rodiče i sourozenci sehrávají v raném dětství zásadní roli ve vývoji chování jedince během situací neshody. Jejich dvojí pozorování sourozenců předškolního věku v průběhu dvou let naznačuje, že nejde pouze o modelování a napodobování chování rodičů a bratrů či sester. Naopak další faktory jako třeba rozdíly v relativní moci, které

existují napříč různými rodinnými vztahy, se zdají být významné v daném kontextu (Perlman, Garfinkel & Turrell, 2007).

Právě tuto souvislost **relativní moci** napříč rodinnými vztahy ve smyslu poměrné symetrie, respektive asymetrie vazby mezi partnery a sourozenci, respektive rodiči a dětmi, aplikované strategie zvládání konfliktu a dosaženého řešení konkrétněji popsaly Recchia, Vickar a Ross. Při práci se všemi uvedenými dyádami v rámci 67 rodin vymezily, jakým způsobem relativní moc jednotlivých členů v rámci rozdílných rodinných subsystémů působí na dynamiku probíhajícího konfliktu. Neshody mezi dětmi a rodiči jsou spíše jednoznačně rozřešeny (a to ve prospěch rodiče) než konflikty intragenerační, které signifikantně častěji zůstanou nevyřešeny. To poukazuje na fakt, že spory v rámci symetrických vztahů (to znamená i mezi bratry a sestrami) je obecně obtížnější řešit, a to i z důvodu srovnatelného statusu zainteresovaných stran. Autorky též zdůrazňují rozdílné způsoby možných řešení roztržek, přičemž rodiče směrem k dítěti a starší sourozenec směrem k mladšímu spíše volí strategie konstruktivního typu (Recchia, Vickar & Ross, 2010).

Zajímavou studii na téma **moci v sourozeneckém konfliktu** předložily Abuhatoum a Howe. Ve světle Frenchovy a Ravenovy taxonomie (1959)³ se pokusily identifikovat zdroje moci v rámci sporů mezi bratry a sestrami v závislosti na rozdílném předmětu sporu. 66 sourozeneckých dyád bylo systematicky pozorováno při hře v domácím prostředí. Sledován byl přitom předmět konfliktu (věc, proces a informace), typ moci (donucovací, informační a legitimní), efektivita (pokus či úspěch) a dosažené řešení (výhra/prohra nebo kompromis). Autorky došly k závěrům, že sourozenci mají tendenci využívat donucovací moci v případech sporů o věci a informační moci v situaci proceduálních problémů. Mladší sourozenci obvykle užívají prostředků legitimní moci v případech proceduálních neshod a sporů o objekt, a se záměrem dosažení řešení typu výhra/prohra i kompromisu. Naproti tomu starší sourozenci užívají technik donucovací moci se záměrem jednoznačného řešení ve smyslu výhra/prohra. Obecně se sourozenci nelišili v efektivitě využití jednou zvoleného typu moci, ale moc donucovací se jako taková jevila úspěšnější (Abuhatoum & Howe, 2013).

³ French a Raven (1959) rozlišili ve své práci celkem šest typů moci: 1. legitimní (opírající se o pozici jedince v rámci určité organizace), 2. expertní (založenou na dovednostech a expertních znalostech, které je jedinec schopen aplikovat do praxe), 3. moc založená na odměnách (spočívající v možnosti udělovat hmotné odměny), 4. donucovací (typická možností udělovat tresty), 5. referenční (vycházející z touhy identifikovat se se zdrojem moci), 6. informační (vyplývající ze znalosti informací, které nemusí být ostatním zřejmé).

Nejen schopnost zvládat konflikty, ale také regulace projevů emocí spojených s **žárlivostí vůči sourozenci** se promítá do kvality vztahu mezi dětmi vyrůstajícími v jedné rodině. Miller, Volling a McElwain se ve své práci zaměřily na rivalitu mezi batolaty a jejich sourozenci předškolního věku. Během laboratorně vyvolané situace potenciálně evokující žárlivost byli matky a poté i otcové instruováni, aby zaměřili svou pozornost výlučně na jedno z dětí, zatímco druhé si mělo hrát samo na druhém konci místnosti. Ačkoliv starší i mladší děti takovou situaci nevnímaly jako příjemnou, starší potomci pravděpodobně i vzhledem k vyšší vyzrálosti prokazovaly elaborovanější copingové strategie a jejich vnější projevy byly zaměřeny spíše směrem k upoutání pozornosti rodiče skrze verbální promluvy než zlostné reakce. Autorky odkazují k sourozeneckému vztahu, především s ohledem na rivalitu a žárlivost mezi bratry a sestrami, jako k jedné z prvních příležitostí, kdy se dítě učí, jakým způsobem rozumět svým vlastním emočním reakcím i odezvám druhých. To, jakou odpověď u malých dětí vyvolá interakce se sourozencem a také jakým způsobem se k ní postaví matka a otec, může působit na vývoj způsobu emoční a behaviorální regulace jedince, který pak aplikuje i mimo rodinné prostředí (Miller, Volling & McElwain, 2000).

Do souvislosti s výskytem v konfliktu a celkovou kvalitou pouta mezi bratry a sestrami kladou v období předškolního a mladšího školního věku Kolak a Volling míru žárlivosti mezi sourozenci a **behaviorální dysregulaci** v raném dětství, a to především co se reakcí starších sourozenců týká. Jejich studie s odstupem přibližně dvou a půl let navazuje na předchozí práci Miller, Volling a McElwain z roku 2000, přičemž pracuje s 35 rodinami zapojených do předešlého šetření a taktéž s některými daty z původního výzkumu. Sourozenci byli během navazující studie laboratorně sledováni během hry a videozáznam jejich interakce byl následně hodnocen jak z hlediska individuálního jednání obou z dětí, tak i jejich dyadické výměny. Dále rodiče dětí vyplnili modifikovanou verzi dotazníku týkající se chování bratrů a sester vůči sobě navzájem (*The Sibling Inventory of Behaviour*; Hetherington & Clingempeel, 1992; Schaefer & Edgerton, 1981). Zdá se, že neschopnost staršího potomka regulovat během triadické interakce s rodičem a mladším sourozencem emoce žárlivosti může ilustrovat obecně zhoršenou schopnost regulace emocí, která v jisté míře přetrvává v čase a predikuje tak budoucí míru konfliktovosti mezi sourozenci. Zajímavým zjištěním je také to, že to byla interakce staršího dítěte s otcem a ne s matkou, která měla větší prediktivní potenciál, co se budoucího vztahu sourozenců týká. To si autorky vysvětlují tím, že po narození

mladšího potomka se otcové ve větší míře zapojují do péče o starší dítě vzhledem k tomu, že matka je příliš zaměstnaná péčí o novorozeně, a jejich vztah se tak stává bližším a celkově intenzivnějším (Kolak & Volling, 2011).

Samotné narození dalšího dítěte je náročná situace jak pro rodiče, tak i pro jejich prvního potomka. Pro prvorozené dítě je narození mladšího sourozence velkou událostí a takovou zásadní změnu může vnímat jako ohrožující, a to až do té míry, že se u něj mohou projevovat pocity žárlivosti vůči mladšímu bratrovi či sestře. Ke změně chování ve velké spoustě případů dochází až po samotném narození mladšího potomka vzhledem k tomu, že během těhotenství matky se rodiče v podstatě projevují stále stejně a dítě stejně jako oni projevuje nadšení a radost z očekávaného příchodu dalšího člena rodiny i z toho důvodu, že není v tomto věku schopno domyslet, jaké reálné důsledky pro něj přechod k „sourozenectví“ (*transition to siblinghood*) bude obnášet. Novorozenci je věnováno více péče, což může u staršího dítěte vyvolávat pocit, že již není rodiči milováno tolik jako dříve. Jedinec nemusí být v této době ještě dostatečně zralý, aby se dokázal s takovými pocity optimálně vyrovnat.

Tematikou takové **proměny rodinného systému** se zabývali Kreppner, Paulsen a Schuetze, kteří popisují proces, kterým triadická struktura přechází v tetradickou. Ten zahrnuje tři fáze:

1. Prvotní integrace novorozence do rodinného okruhu (od narození do osmi měsíců věku). Primárním problémem je v této etapě strukturování nového uspořádání domácnosti a jejího fungování, a to především co se týká rozdělení rodičovské zodpovědnosti s ohledem na náhlé zvýšení požadavků péče o dvě děti.
2. Období plazení se a počátků chůze mladšího dítěte (9. až 16. měsíc). V tuto chvíli je hlavním problémem, který rodiče musí zajistit, zvládnutí interakce sourozenců s přihlédnutím k tomu, že druhorozené dítě se stává samostatnějším a začíná navazovat vztahy s jinými než pečujícími osobami.
3. Diferenciace v rámci rodiny (17. až 24. měsíc). V konečném stadiu dochází ke konsolidaci vztahů a z rodičů staršího dítěte a novorozence se stávají rodiče dvou větších dětí.

Jednotlivé rodiny přistupují k situaci narození dalšího potomka různým způsobem. V rámci některých přebírají otcové větší zodpovědnost za péči o starší dítě, zatímco

matka se tak může plně soustředit na novorozence. Další cestou je možnost, že otec převezme větší díl odpovědnosti za domácnost a partnerka se poté plně věnuje péči o obě děti. Třetí skupina rodičů je pak jistým způsobem zastupitelná ve svých rolích (Kreppner, Paulsen & Schuetze, 1982).

Pro staršího potomka je narození sourozence současně radostnou událostí i podnětem k prožívání pocitů rivality. To, jakým způsobem se s **přechodem k „sourozenectví“** v raném věku jedinci vyrovnávají, případně zda a v jaké podobě se u nich projevuje žárlivost, se pokusili objasnit Volling, Yu, Gonzalez, Kennedy, Rosenberg a Oh. Celkem 224 rodin, které se přizpůsobovaly narození dalšího potomka, se zapojilo do jejich studie a podrobilo se během prvního roku života druhorozeného dítěte celkem čtyřem pozorování v domácím prostředí a k tomu jednomu sezení ještě před jeho narozením. Hodnocen byl attachment staršího sourozence, triadická interakce matky/otce a obou dětí, kdy se rodič měl věnovat výhradně mladšímu potomkovi, a také adaptivní, respektive maladaptivní reakce prvorozeného. Na základě analýzy dat popsali čtyři základní profily žárlivého chování staršího sourozence během interakce matky s nemluvnětem:

1. **Regulované-explorativní chování** (*regulated-exploration*), pro který je příznačná jistota ohledně přístupnosti rodiče, a tudíž se dítě neobává prozkoumávat okolí a jen přiměřeným způsobem se zajímá o hru matky a sourozence, a to bez rušivých projevů.
2. **Přibližující se-vyhýbavé chování** (*approach-avoidance*), kdy je láskyplnou interakcí matky a nemluvněte u staršího dítěte aktivována snaha o dosažení kontaktu s rodičem, potažmo interagující dvojicí. Ten však nemusí redukovat úzkost jedince ani vnímanou hrozbu ze strany sourozence. Tyto děti se tak mohou jevit jako zdrženlivější a jejich úzkost a strach je mohou vést k spíše vyhýbavým reakcím.
3. **Úzkostné-závislé chování** (*anxious-clingy*), pro něž je charakteristická nadměrná snaha o udržení blízkého kontaktu s rodičem včetně pozitivních i negativních pokusů zapojit se do interakce rodiče s mladším dítětem.
4. **Rušivé-dysregulované chování** (*disruptive-dysregulated*), typické vysokou mírou rušivých projevů. Děti pozorně sledují interakci rodiče a sourozence, případně se pokouší o získání pozornosti či o kontakt za účelem vlastní útěchy.

V přítomnosti otce se objevoval i pátý možný vzor chování, a to **vyhledávající pozornost** (*attention-seeking*), pro nějž je běžné úsilí o navázání pozitivního kontaktu s interagující dvojicí.

Jako nejběžnější model chování identifikovali autoři regulované-explorativní projevy, a to jak u triád zahrnující matku, tak i otce. Jako potenciálně nejrizikovější z hlediska možného budoucího problémového chování pak určili děti zapadající do klastru přibližujícího se-vyhýbavého chování, s výjimkou agrese a problémů s pozorností, které lépe predikovaly projevy rušivé-dysregulované (Volling, Yu, Gonzalez, Kennedy, Rosenberg & Oh, 2014).

Thompson a Halberstadt pak zkoumaly souvislost mezi prožíváním pocitů rivality mezi sourozenci a jejich **implicitními teoriemi** o obecném fungování interpersonálních vztahů jako prediktorem prožívání a jednání dětí i dospělých v různorodých situacích. Autorky pracovaly se dvěma pojetími takových teorií, tak jak je vymezily Dweck a Leggett (1988): fixní (*fixed, entity*) a měnitelné (*malleable, incremental*). Zastánci fixních implicitních teorií věří, že osobnostní charakteristiky a podmínky situace není možné měnit. Mohou tak projevovat sklony k prožívání bezmoci, zaujímat spíše defenzivní postoje a stahovat se z náročných situací vzhledem k tomu, že se domnívají, že svými akcemi nejsou schopni cokoli změnit. Naproti tomu zastánci teorií inkrementálních mají za to, že osobnost i okolnosti lze pozměnit, a tudíž se neobávají výzev a pokouší se nalézat nejlepší strategie, jak se s nimi vypořádat.

Data ohledně percepce žárlivosti získávaly Thompson a Halberstadt prostřednictvím strukturovaného interview s 63 dětmi ve věku mezi 10 a 12 lety, jejich implicitní teorie pak byly posuzovány na základě modifikace dotazníku Erdley a Dweck (1993). Navzdory svým očekáváním zjistily, že jedinci, kteří se přiklání spíše k inkrementálním teoriím vztahů, reportují déletrvající a intenzivnější pocity žárlivosti než děti, které se domnívají, že lidi a podmínky situací lze jen těžko měnit. Právě jejich tendence k takovému nahlížení reality je pravděpodobně předurčuje k tomu se takovým stavem dlouze nezabývat. Naopak druhá skupina jedinců tento delší čas pravděpodobně využívá k vytváření strategií, jak s danou situací naložit. Dále se ukázalo, že inkrementální teoretici mají tendenci být více emočně reaktivní s častými projevy vzteku, frustrace a smutku či utrpení, naproti tomu se zdá, že jedinci odkazující se k fixním teoriím reagují spíše stažením se a prožíváním znepokojení (Thompson & Halberstadt, 2008).

V českém prostředí se vnímanou **rozdílnou rodičovskou péčí a protežováním** jednoho ze sourozenců kromě jiného zabývala v rámci své diplomové práce Foučková. V její empirické části pracovala se vzorkem 43 sourozeneckých dyád ve věku od 12 do 18 let. Za užití dotazníku D 13 – pro zjišťování způsobu výchovy v rodině, D 14 – o činnostech ve volném čase a Eysenckových osobnostních dotazníků EOD a JEPI a jako doplňkových metod také rozhovoru a projektivní kresby rodiny ověřovala hypotézy odrážející fungování vztahů v rámci rodinného prostředí a jejich případný dopad na rozvoj osobnosti dítěte.

Foučková mimo jiné srovnávala, jakým způsobem vnímají respondenti výchovu v rodině, a to jak směrem k nim samotným, tak i k jejich sourozencům. Na základě získaných dat tak podotýká, že děti téměř nikdy nepercipují výchovu v rodině shodně. Výsledky poukázaly na rozdíly ve vnímání rodičovské výchovy mezi chlapci a dívkami a také na souvislost s tím, zda v rodině vyrůstají sourozenci stejného či opačného pohlaví. Obzvlášť zajímavé se ve světle výstupů uvedených dříve v textu jeví její závěry ohledně rivality panující mezi sourozenci, která je jako taková obecně považována za jeden ze specifických prvků interakce mezi bratry a sestrami.

Došla k závěrům, které naznačují, že mezi dvěma sestrami obecně panuje větší rivalita než mezi dvěma bratry či bratrem a sestrou. Zdá se, že sestry mají tendenci hodnotit emoční vztah matky k sestře jako kladnější, zároveň ale žádná z dívek nehodnotila vztah matky jako kladnější a současně vztah otce jako zápornější k sobě než k sestře. Dále podotýká, že dva chlapci v rodině obecně nepocítují rozdíly v přístupu rodičů k nim a sourozenci nebo jen částečně inklinují k zápornějšímu hodnocení vztahu matky k nim než k bratrovi. Pokud jsou pak v rodině děti opačného pohlaví, tíhnou k tomu hodnotit emoční vztah rodičů buď u obou jako kladný, nebo u obou jako záporný. Co se týče řízení sourozenců ze strany rodičů, Foučková poznamenává, že pokud děti percipují rozdíly v řízení, hodnotí je u matky i otce stejně – buď jako kladnější, nebo zápornější. Zároveň dvě dívky jsou obecně citlivější vůči rozdílům v řízení jich a sourozence, než je tomu tak v případě dvou bratrů (Foučková, 1988).

Naopak 61 sourozeneckých dvojic ve věku od 11 do 13 let, které se zúčastnily studie Kowal a Kramer, ve více jak dvou třetinách případů takové odlišené zacházení nereflektovaly a 75 % případů, kdy takové jednání v rámci rodinného prostředí reportovaly, jej nevnímaly jako nespravedlivé. Respondenti byli schopni na takové

počinání nahlížet skrze rozdíly mezi nimi a sourozencem a ospravedlnit je jejich odlišným věkem, osobnostními charakteristikami, potřebami, vztahem s rodiči i strategickým chováním. Stejně jako Foučková (1988) i zmíněné autorky nahlížely na výchovný styl rodičů z hlediska emočního vztahu a kontroly. Na rozdíl od ní nezaznamenaly signifikantní rozdíly v percepci s ohledem na pohlaví sourozenců, avšak popsaly odlišnosti v hodnocení výchovného stylu rodičů s přihlédnutím k relativnímu věku dítěte. Jedinci popisovali vyšší míru kontroly směrem k dříve narozenému potomkovi, kdežto u mladších sourozenců byla popisována vyšší míra rodičovské náklonnosti.

Autorky dále poukazují na fakt, že vyšší úroveň vnímaného rozdílného rodičovského zacházení se váže k nižšímu prožívání vřelosti a blízkosti mezi sourozenci a naopak vyšší míře vnímaného relativního statusu a moci mezi bratry a sestrami a také tendenci k vyšší konfliktovosti. Ovšem v souvislosti s celkovou kvalitou sourozeneckého pouta se zdá, že jedinci, kteří percipují takové rozdíly v rodičovském přístupu vůči dětem jako opodstatněné, obecně hodnotí svůj vztah s bratrem či sestrou pozitivněji (Kowal & Kramer, 1997).

Ve světle těchto závěrů se zdá, že není výhradně důležitý samotný fakt, zda se rodiče chovají vůči svým potomkům odlišně, ale spíše to, jakým způsobem děti takovému jednání rozumí a jaké důvody a význam mu přisuzují. Odlišný přístup matek a otců k dětem tak nemusí mít nutně negativní dopad na kvalitu vztahu mezi sourozenci, pakliže jsou děti schopny si jej adaptivně interpretovat. S ohledem na takové výstupy, tudíž ani rodiče nemusí sami na sebe vyvíjet přemrštěný tlak, aby se ke všem svým synům a dcerám chovali naprosto identicky.

1.4 Typologie sourozeneckých vztahů

Ačkoliv je každá sourozenecká dyáda svým způsobem unikátní, v odborné literatuře lze vysledovat snahy postihnout jistá obecná vymezení různorodých interakcí mezi bratry či sestrami. Sestavování konkrétních typologií sourozeneckých vztahů se všeobecně ubíralo dvěma hlavními směry, a to buď cestou popsání povahy interakce mezi dětmi v rodině v termínech specifických atributů vztahu sourozenců a reflexe jejich prožívání, anebo druhou cestou vytvoření kategorizace ve smyslu určení menšího množství uzavřených profilů bratrů a sester, jejich typických charakteristik a projevů chování.

Ve své studii z 1996 McGuire, McHale a Updegraff pracovaly se čtyřmi typy sourozeneckých vazeb, které posuzovaly z hlediska emocionálního vyladění prostřednictvím vyjádření úrovně dvou statisticky nezávislých dimenzí, a to vřelosti a hostility mezi jedinci:

1. **Harmonické vztahy** (*harmonious*), typické vysokou mírou pozitivivity a nízkou mírou negativivity.
2. **Emočně nabitě vztahy** (*affect-intense*), charakteristické vysokou úrovní pozitivivity i negativivity.
3. **Hostilní vztahy** (*hostile*), pro které je příznačná nízká hodnota pozitivivity, ale vysoká negativivity.
4. **Nezúčastněné vztahy** (*uninvolved*), pro něž je obvyklá nízká úroveň pozitivivity i negativivity.

Autorky se pokusily o zhodnocení sourozeneckých vztahů z hlediska celého rodinného systému. 91 prvorozených dětí mezi 10 a 11 lety v rozmezí tří let čtyřikrát reportovalo na svůj vztah s mladším sourozencem (6 až 10 let) a zároveň hodnotilo svou spokojenost se vztahem s rodičem. Taktéž rodiče posuzovali svůj partnerský svazek. Děti v rámci emočně nabitých vztahů hodnotily své interakce se sourozenci a rodiči obecně kladněji než děti v hostilních vztazích a stejně tak rodiče vnímali svůj vztah kladněji. Tyto výsledky naznačují, že ačkoliv jsou vřelost a hostilita považovány za dvě nezávislé komponenty vztahu, vřelost jako taková pozitivně mění kontext sourozeneckého pouta, které vykazuje i negativní prvky. Taktéž poukazují na jistý stupeň kongruence napříč rodinnými vztahy (McGuire, McHale & Updegraff, 1996).

Gold vytvořila typologii sourozeneckých interakcí jako takových, a to poplatnou především během pozdních fází života. Sourozenecký vztah prochází během vývoje jedinců různými proměnami – křivka zobrazující sourozenecký vztah od konce adolescence do raného stáří nabývá běžně tvaru písmene U a v období stáří s rostoucím věkem hodnota sourozeneckého pouta obvykle narůstá. Bratři a sestry sdílejí společnou minulost, procházejí podobnými prožitky a například po ztrátě rodičů a partnera mohou právě sourozenci představovat významnou rodinnou vazbu a naplňovat tak potřebu citové jistoty (Vágnerová, 2007).

Gold na základě rozboru individuálních rozhovorů s celkem 60 americkými seniory ve věku od 65 let výše ustanovila celkem pět typů sourozeneckých vztahů:

1. **Důvěrné vztahy** (*Intimate*) jsou založeny na vysokém psychologickém zapojení, blízkosti a lásce mezi sourozenci, jež jsou proječovány mimo jiné vzájemným svěřováním nejnaternějších myšlenek a pocitů. Negativní emoce, jako jsou vztek či rozhořčení, se v jejich interakcích objevují pouze zřídka. Sourozenci jsou často v kontaktu, a kdykoliv si to situace žádá, jsou automaticky jeden druhému oporou. Společně sdílejí starosti i radosti. Jejich vztah přesahuje pouhý závazek příbuzenské vazby, jeden druhého přijímají bez výhrad a často se vzájemně považují za nejlepší přátele.
2. **Kongeniální vztahy** (*Congenial*) jsou podobné vztahům důvěrným v tom smyslu, že stejně jako ony čerpají především z pozitivních emocí pouze s relativně malou mírou závisti a ještě menší mírou odporu či rozhořčení, nicméně však postrádají nezvykle silné pocity empatie. Sourozenci se vnímají spíše jako přátelé než nejlepší přátelé. Taktéž si ochotně vzájemně poskytují pomoc za předpokladu, že je to nutné. Ačkoliv jejich kontakt není tak častý jako u důvěrných vztahů, je i přesto pravidelný.
3. **Loajální vztahy** (*Loyal*) jsou charakteristické sice pozitivním laděním, ale nejsou natolik důvěrné jako výše uvedené dva typy. Mohou navíc ve větší míře zahrnovat i prvky závisti, rozhořčení a nesouhlasu a odmítání, které se jedinci nezdráhají otevřeně projevit. Loajální sourozenecké vztahy jsou nahlíženy spíše z hlediska zodpovědnosti vůči příbuzným a rodině než jako osobní pouto. Podpora je spíše instrumentálního než emocionálního rázu, je poskytována až v kritických situacích, a to především z pocitu odpovědnosti. Kontakt mezi sourozenci je spíše nepravidelný, pokud jedinci nežijí relativně blízko jeden druhého.
4. **Apatické, netečné vztahy** (*Apathetic*) jsou takové, které jsou poznamenány nedostatkem důvěrnosti a blízkosti, podpory a psychologického zapojení do vztahu. Jedinci si žijí každý svým vlastním životem a kontakt s bratrem či sestrou prakticky nevyhledávají. Pro jejich vztah není typické prožívání pozitivních, ale ani negativních emocí a jedinci zároveň nevyjadřují lítost nad neexistencí blízké vazby se sourozencem.
5. **Hostilní vztahy** (*Hostile*) jsou pak typické sice vysokou úrovní psychologického zapojení, avšak spíše v negativním slova smyslu v podobě odmítání, nevraživosti a zlosti. Sourozenci otevřeně odsuzují jeden druhého a jeho životní volby a nevnímají nejmenší šanci na navázání blízkého vztahu. Zásadní roli

sehrává i závist mezi bratry a sestrami, která se často váže k rivalitě a protěžování ze strany rodičů v období dětství a dospívání. V takových vztazích nelze vysledovat vzájemný kontakt a už vůbec ne podporu (Gold, 1989).

Jako příklad druhého výše uvedeného přístupu k vymezení je možné uvést klasifikaci publikovanou Murphy, která se na rozdíl od Gold (1989) pohybovala na opačném konci věkového spektra. Murphy pracovala s dětmi ve věku od 5 do 11 let, které se zprvu musely přizpůsobit narození dalšího dítěte do rodiny a dále vlastně i reakci celého rodinného systému na nové schéma organizace a jeho požadavkům. Na základě metody zakotvené teorie rozbořem videonahrávek interakce dětí mezi sebou, rozhovorů s nimi i rodiči a dalších materiálů jako například deníků rozlišila tři typy sourozenců:

1. **Pečovatel** (*Caretaker*) je takový starší sourozenec, který funguje pro mladšího v podstatě jako další rodič v tom smyslu, že si užívá akty péče o něj jako kupříkladu krmení či oblékání. Starší dítě je pak i rodiči vnímáno jako schopné a zodpovědné a často jej staví do pozice autority vzhledem k mladšímu souroženci.
2. Starší bratr či sestra v podobě **kamaráda/kamarádky** (*Buddy*) představuje pro mladšího z dyády především společníka a učitele, který jej zasvěcuje do „tropení rošťáren“, a představuje pro něj spíše spojence proti rodičům než další pečující osobu. Sourozenci-kamarádi nemívají tendenci prosazovat svou vůli ve vztahu s mladším dítětem silou, ale spíše jej k požadované aktivitě jemně a vychytrale přemlouvají.
3. **Nezaujatý sourozenec** (*Casual*) pak nejeví o mladšího z dvojice přílišný zájem a ve srovnání s přáteli a jinými vrstevníky či dalšími různými aktivitami jej vnímá spíše jako nezajímavého. Péči o něj poté ochotně přenechává ostatním a obecně má tendenci svou pozornost zaměřovat spíše jiným směrem (Murphy in Gilgun, Daly & Handel, 1992).

Stewart, Verbrugge a Beilfuss (1998) zaznamenali ve své studii čítající 267 respondentů o průměrném věku 29,06 let s rozpětím od 17 do 56 roků, kteří retrospektivně hodnotili své vztahy se sourozenci, že některé jedince nelze zařadit ani do jedné z výše uvedených skupin a naopak že též mohou vznikat i různé kombinace popsanych typů.

Ačkoliv tyto dvě klasifikace se pohybují na dvou zcela opačných pólech věkového spektra, někteří autoři jako například již zmíněný Stewart, Verbrugge a Beilfuss (1998)

přemítají nad dynamikou sourozeneckých vztahů, jakým směrem by se mohlo pouto mezi bratry a sestrami vyvíjet a kterak by zainteresovaní jedinci mohli přecházet mezi jednotlivými typy, tak jak je vymezily Murphy (Murphy in Gilgun, Daly & Handel, 1992) a Gold (1997).

2. Návrh empirického šetření

Téma sourozeneckých vztahů není pouze v posledních letech nikterak ojedinělým námětem závěrečných akademických prací (Kuba, 2012; Kuba, 2015; Nevτίpilová, 2015; Pacnerová, 2009; Rindošová, 2012; Twardziková, 2009). Z velké části se však tyto texty orientují na specifika interakce bratrů a sester, z nichž jeden je tělesně či mentálně postižený (Hortová, 2011; Kaletová, 2014; Kuricová, 2011; Kordíková, 2008; Palátová, 2013; Pekárková, 2014; Pokorná, 2016; Soukupová, 2013) nebo jinak zatížen například některou z pervazivních vývojových poruch (Pešková, 2013; Rathousová, 2014; Schöffelová, 2007). Dalším často se objevujícím tématem bakalářských či diplomových prací je problematika sžívání vlastních a nevlastních sourozenců v rámci rekonstituovaných rodin či v rámci náhradní rodinné péče (Dvořáková, 2015; Vávrová, 2007).

Jak již bylo dříve v textu zmíněno, v roce 1988 se tématu sourozeneckých vztahů věnovala ve své diplomové práci *Rozvoj osobnosti a činností vlastních sourozenců vychovávaných v těžké rodině* ještě jako studentka Katedry psychologie Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze Romana Foučková. Ačkoliv sama v diskuzi své práce podotýká, že upřednostnila postižení většího množství faktů před řešením jednoho stěžejního problému do detailu, výsledky k nimž došla, poskytují prostor pro navazující výzkum a samozřejmě taktéž případnou replikaci. V projektu empirického šetření by se tedy autorka této práce ráda pokusila předložit návrh replikační studie, která by si kladla za cíl ověření platnosti závěrů uvedené studie, a to s odstupem bezmála 30 let v současném socio-kulturně-společenském kontextu s ohledem na některé odlišné výstupy zahraničních studií.

2.2 Formulace výzkumných hypotéz

Na základě práce Foučkové (1988) výzkumný problém zahrnuje otázku, zda mezi chlapci a dívkami existují rozdíly v percepci výchovného stylu rodičů. Nulovou hypotézu H_{01} o neexistenci takových rozdílů a naopak hypotézu alternativní H_{A1} pak lze formulovat následovně:

- H_{01} : Mezi chlapci a dívkami neexistuje rozdíl v percepci výchovného stylu rodičů.
- H_{A1} : Mezi chlapci a dívkami existuje rozdíl v percepci výchovného stylu rodičů.

Pokud by na základě analýzy získaných dat bylo možné zamítnout nulovou hypotézu H_{01} , lze následně ověřit platnost hypotézy týkající se problému hodnocení emočního vztahu a řízení ze strany rodičů vůči respondentovi a jeho sourozenci s ohledem na jejich pohlaví:

- H_{02} : Neexistují rozdíly v hodnocení emočního vztahu a řízení otec – já, matka – já, otec – sourozenec a matka – sourozenec v souvislosti s tím, zda jsou sourozenci stejného či opačného pohlaví.
- H_{A2} : Existují rozdíly v hodnocení emočního vztahu a řízení otec – já, matka – já, otec – sourozenec a matka – sourozenec v souvislosti s tím, zda jsou sourozenci stejného či opačného pohlaví.

V návaznosti na to za předpokladu zamítnutí nulové hypotézy H_{02} by se analýza dat zaměřila na prověření poslední dvojice hypotéz postihující specifikaci pohlaví respondentů a jejich sourozenců:

- H_{03} : Pokud jsou sourozenci stejného pohlaví, neprojeví se rozdíly v tom, zda jde o dva bratry či o dvě sestry.
- H_{A3} : Pokud jsou sourozenci stejného pohlaví, projeví se rozdíly v tom, zda jde o dva bratry či o dvě sestry.

2.3 Parametry výzkumného vzorku

Foučková (1988) v původní studii pracovala se 43 sourozeneckými páry ve věku od 12 do 18 let, přičemž data získávala od obou sourozenců. Současný výzkumu by pracoval se stejnou věkovou kohortou i vzhledem k indikaci Dotazníku pro zjišťování způsobu výchovy v rodině (Čáp & Boschek, 1994) jako metody sběru dat, jelikož ten je určen pro obdobnou věkovou skupinu respondentů. Počet probandů by byl v současné studii navýšen až na 100 sourozeneckých dyád.

Podobně jako tomu učinila Foučková, i v předloženém výzkumu by podmínkami pro zařazení do výzkumného vzorku byly existence společných biologických rodičů a soužití všech ve společné domácnosti. Pro jisté zjednodušení by z výzkumu byli vyloučeni jedinci pocházející ze sourozeneckých skupin o třech a více dětech, čímž by se zamezilo problému výběru konkrétních dvou probandů pro zařazení do výzkumného vzorku. Žádné z dětí by nemělo být dlouhodobě či chronicky nemocné a nemělo by mít v anamnéze výchovné problémy či rizikové chování ve smyslu zneužívání drog a

podobně. Ani rodina jako celek by neměla projít žádnými závažnými událostmi, jako jsou například dlouhodobá nepřítomnost rodiče z jakéhokoliv důvodu nebo vážná onemocnění kteréhokoliv člena domácnosti.

Vzhledem k případnému zobecňování výsledků je nutno pokusit se zajistit reprezentativnost vzorku s ohledem na vyvážení rozložení chlapců a dívek a také dostatečným zastoupením všech možných kombinací sourozeneckých dyád, to znamená dvou bratrů, dvou sester a také dvojice bratr a sestra.

Ačkoliv otázka relativního věku a věkového rozestupu mezi sourozenci není v rámci formulovaných hypotéz brána v potaz, s ohledem na případné zobecňování dosažených závěrů je nanejvýš vhodné pracovat i se vzorkem vyváženým z tohoto hlediska. To znamená zajistit dostatečný počet sourozeneckých dyád s malým a velkým věkovým rozestupem, který by byl operacionalizován hranicí čtyř let, se kterou pracuje převážná většina zahraničních studií. Také u smíšených dvojic z hlediska pohlaví je nutno zaopatřit, aby ve vzoru byly dostatečně zastoupeny dyády s bratrem i sestrou jako starším sourozencem.

Účast respondentů ve výzkumu by byla založena na dobrovolnosti za souhlasu rodičů neplnoletých probandů a jejich selekce by probíhala pravděpodobně v rámci vybraných základních a středních škol, případně víceletých gymnázií.

2.4 Použité metody

Jak bylo zmíněno dříve, Foučková (1988) ve svém výzkumu užila kombinace hned několika nástrojů získávání dat, zároveň se však snažila postihnout podstatně obsáhlejší oblast dané problematiky. S přihlédnutím k výše formulovaným hypotézám se tedy jeví být dostatečné využití pouze **Dotazníku pro zjišťování způsobu výchovy v rodině** vyvinutý Čápem a Boschkem (1994), popřípadě jej doplnit o individuální rozhovor za účelem detailnějšího zmapování rodinné situace v případech extrémních či rozporupných odpovědí nebo například doplnění hodnocení položek, které by snad respondent v průběhu vyplňování dotazníku opomněl.

Uvedený nástroj, jak jeho název napovídá, mapuje způsob výchovy v rodině, a to prostřednictvím čtyř komponent výchovy (kladný, záporný, požadavků a volnosti) a jejich vzájemných kombinací. Každá tato komponenta je sycena 10 položkami a celý dotazník je tak tvořen celkem 40 tvrzeními, která respondent posuzuje na tříbodové

škále zvlášť pro otce a matku. Z kladného a záporného komponentu je odvozován emoční vztah rodiče, který může být popsán jako záporný, záporně-kladný, kladný či extrémně kladný. Z kombinace komponent požadavků a volnosti je usuzováno na řízení rodiče ve vztahu k dítěti a to posléze může být stanoveno jako silné, střední, slabé anebo rozporné. Následné kombinace emočního vztahu a výchovného řízení jsou vyjádřeny modelem devíti polí, který popisuje celkový způsob výchovy v rodině.

Dotazník je určen především pro děti a dospívající ve věku od 12 do 19 let, případně jedince mladší s aspoň lehce nadprůměrným intelektem a také za předpokladu individuální administrace. Autoři nedoporučují zařazovat jej na začátek vyšetření, ale naopak jej vždy doplnit o další způsob sběru dat. Co se týče interpretace výsledků, Čáp a Boschek (1994) upozorňují, že kupříkladu děti zvýšeně labilní, neurotické, s lehkou mozkovou dysfunkcí nebo psychicky subdeprivované až deprivované mohou projevovat tendence percipovat i běžné projevy požadavků anebo nesouhlasu jako značně frustrující a obraz emočního vztahu a řízení mohou reflektovat jako zápornější. Toto riziko se předložený návrh snaží eliminovat vyloučením takových jedinců z výzkumného vzorku.

Dotazník by během sezení každý proband vyplnil dvakrát. Jednou standardním způsobem ze své vlastní pozice, podruhé pak tak, jak vnímá, že rodiče přistupují k jeho sourozenci.

2.5 Průběh sběru dat

Stejně jako tomu učinila v původní studii Foučková (1988), i autorka této práce doporučuje pro navození atmosféry důvěry provádět sběr dat individuálně za vyloučení všech rušivých vlivů včetně přítomnosti dalších osob jako například rodičů či sourozenců, jelikož ti by mohli za určitých okolností zkreslovat výpověď respondenta.

Na úvod sezení by byl jedinec v krátkosti seznámen s účelem šetření, ale pouze v takovém rozsahu, aby tato informace neměla dopad na získávaná data. Dále by následovalo ujištění o anonymitě a důvěrnosti sdělovaných informací, tedy že vyplněné dotazníky a výsledky budou určeny pouze pro účely studie a nebudou předány dalším osobám. Respondentovi by byl poskytnut i prostor pro případné dotazy.

Poté by se přistoupilo k samotnému dotazníkovému šetření. Nejdříve by dospívající byl instruován, aby dotazník vyplnil standardně z vlastního úhlu pohledu. Po vypracování

prvního dotazníku by byl respondentovi opětovně administrován, ale tentokrát by měl za úkol zaznamenat, jak vnímá, že je rodiči přístupováno k jeho sourozenci. Autorka doporučuje vyžádat si ujištění, že účastník výzkumu těmto pokynům opravdu porozuměl.

Po vyplnění dotazníku by mohl následovat krátký rozhovor s dítětem či dospívajícím za účelem doplnění chybějících odpovědí či diskuze nad výrazně extrémními či protichůdnými hodnoceními, případně s cílem zmapovat obecnou rodinnou situaci probanda.

Na samotný závěr sezení by byl respondentovi opět poskytnut prostor pro otázky či reflexi celého procesu sběru dat.

2.6 Statistické zpracování dat

O vnímaném způsobu výchovy v rodině by v případě realizace sběru vypovídaly celkem čtyři dotazníky: starší sourozenec o vztahu rodič (matka/otec) – on, starší sourozenec o vztahu rodič – mladší sourozenec, mladší sourozenec o vztahu rodič – on a mladší sourozenec o vztahu rodič – starší sourozenec. Výpočet hrubých skóre a případný přepočet na skóre standardní za jednotlivé komponenty a také celkový způsob výchovného stylu v rodině by probíhal dle postupu vymezeného Čápem a Boschkem (1994).

Pro ověření platnosti výše formulovaných hypotéz, zda existují rozdíly v percepci výchovného stylu rodičů a jeho jednotlivých dimenzí v rámci jednotlivých zkoumaných podskupin, by bylo užito **párového t-testu**, který porovnává střední hodnoty mezi prvky uspořádaných dvojic (v tomto případě percepce charakteristiky výchovného působení rodiče vůči respondentovi versus percepce charakteristiky výchovného působení rodiče vůči sourozenci). Hypotézy by byly testovány na hladině významnosti $\alpha = 0,05$, která je standardně uplatňována pro testování platnosti statistických hypotéz v rámci psychologického výzkumu.

Vzhledem k předpokládané velikosti vzorku a objemu získaných informací, doporučuje autorka práce ke zpracování a analýze dat využít programu statistické analýzy typu IBM SPSS Statistics či JASP.

3. Potenciální limity výzkumu a diskuze

V podstatě jakýkoliv výzkum sourozeneckých skupin je metodologicky náročný a stýká řadu limitů. Ačkoliv sourozenci sdílejí stejné rodiče a příslušníky širšího rodinného okruhu, v raných fázích života bydlí ve stejné domácnosti, často dochází do stejné školy a mohou sdílet i tentýž okruh přátel, nikdy nejsou ve zcela totožné situaci. Velká část rodin má více než jedno dítě a narození dalšího potomka představuje zásadní změnu pro celý rodinný systém. Pro rodiče to znamená, že náhle nemají jedno dítě, ale dvě, a to rozdílného věku, a tudíž i vývojové úrovně s jinými potřebami, často různého pohlaví a také odlišných osobnostních charakteristik. Všechny tyto aspekty pak mohou společně s předchozí zkušeností rodičů s výchovou a také kvalitativními prvky vlastního sourozeneckého vztahu dětí přispívat k tomu, jakým způsobem matka a otec s dětmi zacházejí. Jedincem percipované rozdíly ve výchovném stylu tedy mohou mít jistý reálný a opodstatněný základ.

Studie týkající se oblasti sourozeneckých vztahů mají zároveň de facto vždy pouze korelační charakter vzhledem k tomu, že do interakce bratrů a sester zasahuje celá řada dalších proměnných a nelze tak definitivně a s jistotou určit příčinnou souvislost mezi zkoumanými jevy. Zároveň výzkumné vzorky bývají spíše menšího rozsahu, navíc často socioekonomicky i etnicky velmi homogenní, což samo o sobě ztěžuje a problematizuje možnost zobecňování dosažených výstupů.

I užití dotazníku jako metody sběru dat může být ve své podstatě problematické. Mezi nepochybné výhody dotazníkového šetření patří jeho efektivita ve smyslu možnosti hromadné administrace a získání relativně velkého množství dat za krátký čas. Na druhé straně jde však o data poměrně deskriptivního charakteru a navíc se jedná v každém případě o pouhý výřez části skutečnosti. Kromě toho je užití dotazníku vždy limitováno úrovní vyspělosti respondenta, jeho schopností reflexe a také dovednostmi. Dále také formulace otázek nemusí být vždy dostatečně jasná a srozumitelná všem respondentům (Ferjenčík, 2000). Dopady těchto problematických aspektů se alespoň z části snaží předložený návrh minimalizovat prostřednictvím individuální administrace a také případným zařazením rozhovoru jako doplňkové metody sběru dat i s přihlédnutím k doporučení autorů Dotazníku pro zjišťování způsobu výchovy v rodině doplnit jej vždy i o další nástroje (Čáp & Boschek, 1994).

Každé podobné šetření může být navíc do jisté míry ovlivněno současnou rodinnou situací respondenta a okamžitým nahlížením na rodiče i bratra nebo sestru. Do hodnocení se pak mohou promítnout například aktuální konflikty s otcem či matkou nebo sourozencem. V takovém případě je pokaždé zapotřebí brát do úvahy i fakt, že jedinec nemusí nutně reflektovat obecnější tendence jako spíše současný stav.

To zčásti souvisí i s faktem, že velké množství výzkumů věnujících se dané problematice je založeno na vlastních výpovědích respondenta, které jako takové mohou podléhat mimo jiné i efektu sociální desirability a tendencím k sebestylizaci, popřípadě se respondent, který odhadne záměr výzkumníka, může snažit být „dobrou a vzornou“ zkoumanou osobou, kooperovat s ním a své výroky přizpůsobovat tak, aby nakonec vedly k očekávanému výsledku. Tomu by se dalo eventuálně do jisté míry zabránit dvojitým zaslepením v průběhu sběru dat.

Přestože získávání informací a poznatků prostřednictvím vlastních výpovědí zkoumaných jedinců může skýtat řadu nesnází, hodnocení učiněné pozorovatelem zvenčí nikdy na druhou stranu nebude schopno kompletně postihnout niterně prožívanou kvalitu vztahu, ale vždy pouze jeho vnější projevy, které již mohou být modifikovány mechanismy regulace emocí i chování a které tak nemusí nutně odrážet skutečné prožívání jedince.

Závěr

Sourozenci mohou v životech jedinců sehrávat značné množství rolí od spojenců přes soupeře a rivaly až k učitelům, či dokonce náhradním rodičům. Význam a hodnotu interakce s bratrem či sestrou si ne vždy zcela plně jednotlivci uvědomují a i v oblasti psychologického výzkumu bylo studium sociální výměny mezi sourozenci historicky upořádováno na úkor dalších rodinných vztahů, interakce s vrstevníky nebo zkoumání působení školního prostředí a dalších institucí. Avšak dynamika a délka sourozeneckého pouta, které má předpoklady k tomu být tím nejdelším v životech zainteresovaných stran, přímo vybízí k zamyšlení se nad touto vazbou a jejími dopady na vývoj bratrů a sester, což bylo i záměrem této bakalářské práce.

V první kapitole – **Literárně přehledová část** – se autorka zaměřila na postihnutí specifik interakce mezi bratry a sestrami v období dětství a dospívání až mladé dospělosti vzhledem k tomu, že tato etapa života je považována za stěžejní pro proces začlenění jedince do společnosti. Také sourozenci v této době žijí ve stejné domácnosti a tím pádem spolu tráví velké množství času, což znamená, že jejich výměny jsou v podstatě nevyhnutelné a taktéž bývají nejintenzivnějšího rázu. S tím, jak jedinci dospívají, zakládají vlastní domovy a koncentrují se na svoje vlastní rodiny, frekvence jejich kontaktu se sourozencem je většinou taková, jakou si ji sami zvolí.

Sourozenecká skupina představuje významný subsystém rodinné struktury, a proto na interakci potomků mezi sebou nelze nahlížet, aniž by nebyla vzata v potaz obecná rodinná situace. Proto byla do práce zařazena i stručná podkapitola shrnující některé relevantní poznatky ohledně rodinného prostředí a jeho působení na jedince (**1.1 Rodina a rodinné zázemí**). Dále následovala krátká podkapitola **Počátky studia sourozeneckých vztahů**, která poskytuje rámec historickému směřování zkoumání interakce mezi dětmi v téže rodině. Poté již následovala stěžejní část této bakalářské práce, která se zabývala právě zvláštnostmi sourozeneckých vztahů. Furmanem a Buhrmesterem (1985b) byly jako základní komponenty pouta mezi bratry a sestrami pojmenovány citová vřelost a důvěrnost, relativní status a moc, konflikt a rivalita, která byla ve své ryzi podobě určena jako zcela vlastní interakcím mezi dětmi v jedné rodině, které v podstatě téměř neustále musí soupeřit o zájem a pozornost svých rodičů. Tyto hlavní charakteristické prvky byly autorkou práce dále rozebírány s akcentem na jejich případné dopady jak na povahu a kvalitu vztahu mezi dětmi a dospívajícími, tak i potenciální souvislosti pro život jedince mimo rodinné prostředí (**1.3 Charakteristické**

prvky sourozeneckých vztahů a jejich souvislosti). Za samotný závěr Literárně přehledové části byla zařazena podkapitola **Typologie sourozeneckých vztahů**. Ačkoliv každá sourozenecká dvojice je v podstatě unikátní, v zahraniční literatuře se objevují kategorizace interakcí mezi bratry a sestrami, prostřednictvím nichž se jejich autoři snaží poskytnout obecný rámec pro studium rozličných vazeb mezi potomky jedné rodiny.

V kapitole **Návrh empirického šetření** byl předložen projekt kvantitativního výzkumu, který se do jisté míry inspiroval diplomovou prací Foučkové z roku 1988. Ta se v rámci své rozsáhlé studie snažila postihnout vzájemné působení sourozenců vyrůstajících v téže rodině na vývoj osobnosti jeden druhého. Kromě jiného se tak zabývala otázkou vnímání rozdílného rodičovského zacházení a protěžování, které interpretuje ve světle rivality mezi bratry a sestrami, která je považována za specifický prvek sourozenecké vazby. Foučková sice došla k zajímavým výstupům ohledně rozdílné percepce výchovného stylu rodičů vůči dvěma sourozencům, nicméně se v zahraničních publikacích a periodikách objevují i studie, jejichž závěry tato tvrzení Foučkové nepodporují. Tím pádem se zde otevírá prostor k ověření platnosti jejích výsledků s odstupem téměř 30 let v aktuálním socio-kulturně-společenském kontextu.

Obecně řečeno výzkum sourozeneckých vztahů naráží v praxi na množství metodologicky sporných otázek, ať už se týkají parametrů výzkumného vzorku a následné problematické generalizace dosažených výstupů nebo například použitých metod, kdy se pak nabízí mimo jiné otázka, co konkrétně jsme schopni jako vědci posuzovat a měřit. Tyto možné potíže a možnosti jejich řešení v případě předloženého výzkumu byly rozebrány v poslední kapitole **Potenciální limity výzkumu a diskuze**.

Na základě poznatků uvedených v rámci Literárně-přehledové části této práce je závěrem možné podotknout, že vyrůstání a dospívání po boku bratra či sestry má nepochybně formativní dopady na vývoj psychiky i socializaci jedince. Jejich vzájemné působení však rozhodně nekončí odchodem jednoho ze sourozenců z domova, založením vlastní rodiny a nabytím role manžela, manželky či rodiče. I když je jejich kontakt v tomto stadiu založen více na dobrovolnosti než nevyhnutelnosti, mohou potomci jedné rodiny stále představovat jeden pro druhého oporu a jistotu zázemí. Právě tato unikátní zkušenost blízkosti a zároveň rivality, neustálé proměnlivosti a současně dlouhodobosti je to, co dělá sourozence sourozenci.

Seznam použité literatury

- Abuhatoum, S., & Howe, N. (2013). Power in Sibling Conflict during Early and Middle Childhood. *Social Development*, 22(4), 738-753.
- Aquan-Assee, J. (1992). *Family functioning and the sibling relationship: Relationship qualities and interaction during middle childhood*. Nepublikovaná doktorská disertace, Concordia University, Montreal, Quebec, Canada.
- Adler, A. (1999). *Porozumění životu: Úvod do individuální psychologie*. Praha: Aurora.
- Bowlby, J. (2010). *Vazba: Teorie kvality raných vztahů mezi matkou a dítětem*. Praha: Portál.
- Campione-Barr, N., & Smetana, J. G. (2010). "Who Said You Could Wear My Sweater?" Adolescent Siblings' Conflicts and Associations With Relationship Quality. *Child Development*, 81(2), 464-471.
- Carbery, J., & Buhrmester, D. (1998). Friendship and need fulfillment during three phases of young adulthood. *Journal Of Social*, 15(3), 393-409.
- Clark-Lempers, D. S., Lempers, J. D., & Ho, C. (1991). Early, Middle, and Late Adolescents' Perceptions of Their Relationships With Significant Others. *Journal Of Adolescent Research*, 6(3), 296-315.
- Čáp, J., & Boschek, P. (1994). *Dotazník zjišťování způsobu výchovy v rodině: Příručka*. Brno: Psychodiagnostika.
- Dunn, J., & Munn, P. (1987). Development of justification in disputes with mother and sibling. *Developmental Psychology*, 23(6), 791-798.
- Dvořáková, K. (2015). *Jak přijímají biologické děti pěstounů své sourozence v pěstounské péči a pěstounství svých rodičů*. Nepublikovaná bakalářská práce, Univerzita Karlova v Praze, Praha, Česká republika.
- Dweck, C. S., & Leggett, E. L. (1988). A social-cognitive approach to motivation and personality. *Psychological Review*, 95(2), 256-273.

- Eckstein, D., Aycock, K. J., Sperber, M. A., McDonald, J., Van Wiesner III, V., Watts, R. E., & Ginsburg, P. (2010). A Review of 200 Birth-Order Studies: Lifestyle Characteristics. *Journal Of Individual Psychology*, 66(4), 408-434.
- Eckstein, D., & Kaufman, J. A. (2012). The Role of Birth Order in Personality: An Enduring Intellectual Legacy of Alfred Adler. *Journal Of Individual Psychology*, 68(1), 60-74.
- Erdley, C. A., & Dweck, C. S. (1993). Children's implicit personality theories as predictors of their social judgments. *Child Development*, 64(3), 863-878.
- Ernst, C., & Angst, J. (2012). *Birth Order: Its Influence on Personality*. S.l.: Springer.
- Ferjenčík, J. (2000). *Úvod do metodologie psychologického výzkumu: Jak zkoumat lidskou duši*. Praha: Portál.
- French, J. R. P., & Raven, B. (1959). The bases of social power. In D. Cartwright (Ed.), *Studies in social power* (150-167). Ann Arbor, MI: Institute for Social Research.
- Foučková, R. (1988). *Rozvoj osobnosti a činností vlastních sourozenců vychovávaných v téže rodině*. Nепublikovaná diplomová práce, Univerzita Karlova v Praze, Praha, Česká republika.
- Furman, W., & Buhrmester, D. (1985a). Children's Perceptions of the Personal Relationships in Their Social Network. *Developmental Psychology*, 21(6), 1016-1024.
- Furman, W., & Buhrmester, D. (1985b). Children's Perceptions of the Qualities of Sibling Relationships. *Child Development*, 56(2), 448-461.
- Galton, F. (1874). *English Men of Science: Their Nature and Nurture*. London: Macmillan.
- Gass, K., Jenkins, J., & Dunn, J. (2007). Are sibling relationships protective? A longitudinal study. *Journal Of Child Psychology*, 48(2), 167-175.
- Giddens, A. (2013). *Sociologie*. Praha: Argo.
- Gold, D. T. Sibling Relationships in Old Age: A Typology. *International Journal Of Aging & Human Development*, 28(1), 1989.

- Hartl, P. (2004). *Stručný psychologický slovník*. Praha: Portál.
- Hetherington, E. M., & Clingempeel, W. G. (1992). Coping with marital transitions: A family systems perspective. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 57(2–3, 227), 1–242.
- Hortová, J. (2011). *Vztahy v rodině s dítětem s mentálním postižením*. Nepublikovaná bakalářská práce, Masarykova univerzita, Brno, Česká republika.
- Howe, N., Aquan-Assee, J., Bukowski, W. M., Lehoux, P. M., & Rinaldi, C. M. (2001). Siblings as Confidants: Emotional Understanding, Relationship Warmth, and Sibling Self-Disclosure. *Social Development*, 10(4), 439-454.
- Howe, N., & Recchia, H. (2005). Playmates and Teachers: Reciprocal and Complementary Interactions Between Siblings. *Journal Of Family Psychology*, 19(4), 497-502.
- Howe, N., Rinaldi, C. M., Jennings, M., & Petrakos, H. (2002). “No! The Lambs Can Stay Out Because They Got Cozies”: Constructive and Destructive Sibling Conflict, Pretend Play, and Social Understanding. *Child Development*, 73(5), 1460-1473.
- Kaletová, M. (2014). *Člověk s postižením v sourozeneckých konstelacích dvojčat a trojčat*. Nepublikovaná diplomová práce, Univerzita Karlova v Praze, Praha, Česká republika.
- Kolak, A. M., & Volling, B. L. (2011). Sibling jealousy in early childhood: longitudinal links to sibling relationship quality. *Infant*, 20(2), 213-226.
- Kordíková, H. (2008). *Sourozenecký vztah mentálně postiženého a zdravého dítěte*. Nepublikovaná bakalářská práce, Univerzita Karlova v Praze, Praha, Česká republika.
- Kowal, A., & Kramer, L. (1997). Children's understanding of parental differential treatment. *Child Development*, 68(1), 113-126.
- Kuba, R. (2012). *Sourozenecké konstelace a jejich vliv na osobnost člověka*. Nepublikovaná bakalářská práce, Univerzita Karlova v Praze, Praha, Česká republika.

- Kuba, R. (2015). *Vliv rodinných konstelací na vzdělání s ohledem na věkové odstupy a pohlaví sourozenců*. Nepublikovaná diplomová práce, Univerzita Karlova v Praze, Praha, Česká republika.
- Kuricová, I. (2011). *Vztahy mezi sourozenci ovlivněné postižením*. Nepublikovaná bakalářská práce, Masarykova univerzita, Brno, Česká republika.
- Langmeier, J., & Krejčířová, D. (2006). *Vývojová psychologie*. Praha: Grada.
- Leman, K. (2012). *Sourozenecké konstelace*. Praha: Portál.
- Luthar, S. S., Cicchetti, D., & Becker, B. (2000). The Construct of Resilience: A Critical Evaluation and Guidelines for Future Work. *Child Development*, 71(3), 543-562.
- Matějček, Z. (1992). *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. Praha: SPN.
- Matoušek, O. (1997). *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- McElwain, N. L., & Volling, B. L. (2005). Preschool Children's Interactions With Friends and Older Siblings: Relationship Specificity and Joint Contributions to Problem Behavior. *Journal Of Family Psychology*, 19(4), 486-496.
- McGuire, S., McHale, S. M., & Updegraff, K. (1996). Children's perceptions of the sibling relationship in middle childhood: Connections within and between family relationships. *Personal Relationships*, 3(3), 229-239.
- McHale, S. M., Updegraff, K. A., & Whiteman, S. D. (2012). Sibling Relationships and Influences in Childhood and Adolescence. *Journal Of Marriage And Family*, 74(5), 913-930.
- Mika, P., Bergner, R., & Baum, M. (1987). The development of a scale for the assessment of parentification. *Family Therapy*, 14(3), 229-235.
- Miller, A. L., Volling, B. L., & McElwain, N. L. (2000). Sibling Jealousy in a Triadic Context with Mothers and Fathers. *Social Development*, 9(4), 433-457.

- Murphy, S. O. (1992). Using multiple forms of family data: Identifying pattern and meaning in sibling-infant relationships. In J. Gilgun, K. Daly, & G. Handel (Eds.), *Qualitative methods in family research* (146-171). Newbury Park, CA: Sage.
- Nakonečný, M. (2009). *Sociální psychologie*. Praha: Academia.
- Nevtípilová, J. (2015). *Sourozenecký vztah dvojčat*. Nepublikovaná diplomová práce, Masarykova univerzita, Brno, Česká republika.
- Novák, T. (2007). *Sourozenecké vztahy*. Praha: Grada.
- Pacnerová, H. (2009). *Sourozenecký vztah v mladším školním věku*. Nepublikovaná rigorózní práce, Univerzita Karlova v Praze, Praha, Česká republika.
- Palátová, H. (2013). *Vliv mentálního postižení sourozence na vztahy mezi sourozenci v rodině*. Nepublikovaná bakalářská práce, Masarykova univerzita, Brno, Česká republika.
- Kreppner, K., Paulsen, S., & Schuetze, Y. (1982). Infant and Family Development: From Triads to Tetrads. *Human Development*, 25(6), 373-391.
- Pekárková, L. (2014). *Vliv zdravotního postižení na vztah mezi sourozenci*. Nepublikovaná diplomová práce, Masarykova univerzita, Brno, Česká republika.
- Pešková, K. (2013). *Život se sourozencem s hraniční poruchou osobnosti*. Nepublikovaná diplomová práce, Masarykova univerzita, Brno, Česká republika.
- Perlman, M., Garfinkel, D. A., & Turrell, S. L. (2007). Parent and Sibling Influences on the Quality of Children's Conflict Behaviours across the Preschool Period. *Social Development*, 16(4), 619-641.
- Pike, A., Coldwell, J., & Dunn, J. F. (2005). Sibling Relationships in Early/Middle Childhood: Links With Individual Adjustment. *Journal Of Family Psychology*, 19(4), 523-532.
- Ponzetti Jr., J. J., & James, C. M. (1997). Loneliness and Sibling Relationships. *Journal Of Social Behavior*, 12(1), 103-112.
- Pokorná, A. (2016). *Vliv těžkého postižení sourozence na vztahy mezi sourozenci*. Nepublikovaná bakalářská práce, Masarykova univerzita, Brno, Česká republika.

- Raffaelli, M. (1992). Sibling Conflict in Early Adolescence. *Journal Of Marriage And The Family*, 54(3), 652-663.
- Rathousová, L. (2014). *Sourozenecké vztahy v rodině vychovávající dítě s poruchou autistického spektra*. Nepublikovaná bakalářská práce, Univerzita Karlova v Praze, Praha, Česká republika.
- Recchia, H. E., Vickar, M., & Ross, H. S. (2010). Power and Conflict Resolution in Sibling, Parent-Child, and Spousal Negotiations. *Journal Of Family Psychology*, 24(5), 605-615.
- Richmond, M. K., Stocker, C. M., & Rienks, S. L. (2005). Longitudinal Associations Between Sibling Relationship Quality, Parental Differential Treatment, and Children's Adjustment. *Journal Of Family Psychology*, 19(4), 550-559.
- Rinaldi, C., & Howe, N. (1998). Siblings' reports of conflict and the quality of their relationships. *Merrill-Palmer Quarterly*, 44(3), 404-422.
- Rindošová, M. (2012). *Sourozenci v předškolním věku v mateřské škole*. Nepublikovaná diplomová práce, Univerzita Karlova v Praze, Praha, Česká republika.
- Rosenberg, M. (1962). The association between selfesteem and anxiety. *Journal of Psychiatric Research*, 1(2), 135-152.
- Rosenberg, M. (1979). *Conceiving the self*. New York: Basic Books.
- Russell, D., Peplau, L. A., & Cutrona, C. E. (1980). The Revised UCLA Loneliness Scale: Concurrent and Discriminant Validity Evidence. *Journal Of Personality And Social Psychology*, 39(3), 472-480.
- Schaefer, E., & Edgerton, M. (1981). *The sibling inventory of behavior*. Chapel Hill, NC: University of North Carolina.
- Shantz, C. U. (1987). Conflicts between Children. *Child Development*, 58(2), 283-305.
- Sherman, A. M., Lansford, J. E., & Volling, B. L. (2006). Sibling relationships and best friendships in young adulthood: Warmth, conflict, and well-being. *Personal Relationships*, 13(2), 151-165.

- Scharf, M., Shulman, S., & Avigad-Spitz, L. (2005). Sibling Relationships in Emerging Adulthood and in Adolescence. *Journal Of Adolescent Research*, 20(1), 64-90.
- Schneider, M. F. (1989). *Children's Apperceptive Story-telling Test*. Austin, TX: Pro-Ed.
- Schöffelová, M. (2007). *Vliv autismu na sourozence dětí s autismem*. Nepublikovaná diplomová práce, Univerzita Karlova v Praze, Praha, Česká republika.
- Soukupová, M. (2013). *Souvislosti copingových strategií a posttraumatického rozvoje u sourozenců dětí s postižením*. Nepublikovaná diplomová práce, Univerzita Karlova v Praze, Praha, Česká republika.
- Stewart, R. B., Verbrugge, K. M., & Beilfuss, M. C. (1998). Sibling relationships in early adulthood: A typology. *Personal Relationships*, 5(1), 59-74.
- Stocker, C. M., Lanthier, R. P., & Furman, W. (1997). Sibling relationships in early adulthood. *Journal Of Family Psychology*, 11(2), 210-221.
- Šulová, L. (1998). Člověk v rodině. In J. Výrost, & I. Slaměník (Eds.), *Aplikovaná sociální psychologie I: Člověk a sociální instituce* (303-342). Praha: Portál.
- Šulová, L. (2010). *Raný psychický vývoj dítěte*. Praha: Karolinum.
- Thompson, J. A., & Halberstadt, A. G. (2008). Children's Accounts of Sibling Jealousy and Their Implicit Theories about Relationships. *Social Development*, 17(3), 488-511.
- Thompson, J. A., & Halberstadt, A. G. (2008). Children's Accounts of Sibling Jealousy and Their Implicit Theories about Relationships. *Social Development*, 17(3), 488-511.
- Toman, W. (1993). *Family constellation: Its effects on personality and social behavior*. New York: Springer Publishing Company.
- Twardziková, V. (2009). *Sourozenecké vztahy mezi dětmi*. Nepublikovaná diplomová práce, Univerzita Karlova v Praze, Praha, Česká republika.
- Vágnerová, M. (2005). *Vývojová psychologie I.: Dětství a dospívání*. Praha: Karolinum.

- Vágnerová, M. (2007). *Vývojová psychologie II.: Dospělost a stáří*. Praha: Karolinum.
- Valleau, M. P., Bergner, R. M., & Horton, C. B. (1995). Parentification and Caretaker Syndrome: An Empirical Investigation. *Family Therapy: The Journal Of The California Graduate School Of Family Psychology*, 22(3), 157-164.
- Vávrová, R. (2007). *Vztahy mezi sourozenci v náhradní rodinné péči*. Nepublikovaná bakalářská práce, Univerzita Karlova v Praze, Praha, Česká republika.
- Volling, B. L., Yu, T., Gonzalez, R., Kennedy, D. E., Rosenberg, L., & Oh, W. (2014). Children's Responses to Mother-Infant and Father-Infant Interaction With a Baby Sibling: Jealousy or Joy?. *Journal Of Family Psychology*, 28(5), 634-644.
- Waite, E. B., Shanahan, L., Calkins, S. D., Keane, S. P., & O'Brien, M. (2011). Life Events, Sibling Warmth, and Youths' Adjustment. *Journal Of Marriage*, 73(5), 902-912.